

کتابخانه مجلس

- در این دهلیزها، تاریخ است که می‌تپد...
- تکنولوژی‌های روز برای حفاظت و نگهداری از آثار تاریخی

نگاهی به اسناد تاریخی کتابخانه مجلس شورای اسلامی

در این دهلیزها، تاریخ است که می‌طپد...

عبدالحسین حائری

ژورنال گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

وقتی صحبت از اسناد تاریخی می‌شود، اولین جایی که به ذهن می‌آید، کتابخانه مجلس شورای اسلامی است. کتابخانه‌های مشهور ایران که معمولاً به سبک جدید نگهداری می‌شوند، تعدادشان از انگشتان دست تجاوز نمی‌کند. از جمله آنها کتابخانه مجلس، کتابخانه ملی و کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران می‌باشد. اینها از کتابخانه‌های قدیمی عصر جدید ایران هستند که هر کدام هزاران اثر جاودان را در دل خود داده‌اند و

تکنولوژی‌های روز برای حفاظت و نگهداری از آثار خطی

قراردادن آرشو نسخه‌های خطی در یک فرم مطلوب و در عین حال قابل استفاده امری مشکل می‌باشد. مشکل از این نظر که این منابع به دلیل ویژگی خاص میزان دور از دسترس می‌باشند. لذا به دلیل ارزش ویژه‌ای که دارند، حفاظت و نگهداری آنها نیز امری بسیار مهم است. روشهای مورد استفاده در کتابخانه‌های مختلف، از خاکدگیری نسخه‌ها تا صفای و وصله زدن با دست را شامل شده است. امروزه این شیوه‌ها مرتب و نگهداری بسیار آسانی، کند و در عین حال، غیرمجاز در حفظ مدارک شناخته شده است. امکانات مدرن امروزی، استفاده از کامپیوتر و وسایل مرتبط با آن را پیشنهاد می‌کند.

در این گزارش کوتاه که توسط همکاران کتابخانه فارابی یکی از کتابخانه‌های مجلس تهیه شده کوشش شده است تا نظر مسئولان به کاربرد تکنولوژی روز در زمینه نگهداری این اسناد جلب شود. در اینجا مشکلات جدیدی که در میزان این گنجینه‌ها مشاهده می‌شود، مورد اشاره قرار گرفته و در هر قسمت راه‌حلی ارائه شده است.

ضمن اینکه هر یک میراث فرهنگی ایران و اسلام را در خود نگاه می‌دارند، خود از موارث فرهنگی به شمار می‌روند و از جایگاه ویژه‌ای در فرهنگ این مرز و بوم برخوردارند. یکی از بخشهای مهمی که هر یک از کتابخانه‌های مذکور دارند، بخش اسناد تاریخی آنهاست. اسنادی که در این کتابخانه‌ها نگهداری می‌شود، هر برگش بسیار ارزشمند است و هر عبارتش گویای مطلبی است. البته، تمام اسناد تاریخی با ارزش هستند، ولی برخی از برگه‌های اسناد از چنان اهمیت تاریخی برای ما ایرانیان و مسلمانان برخوردار است که با هیچ معیاری قابل محاسبه نیستند و باید تمام هم‌خویش را در نگهداری از آنان و عبرت از مضامین آن به کار گیریم.

همانطور که گفته شد، کتابخانه مجلس از کتابخانه‌های قدیمی و مشهور ایران و جهان به حساب می‌آید و در درون آن منابع و اسنادی وجود دارد که همواره مورد مراجعه محققان و اساتید رشته‌های مختلف، خصوصاً تاریخ، می‌باشد. محققان در تحقیقات تاریخی خود سعی دارند همیشه به نسخه اول و اصلی دست پیدا کنند تا به صحت گفته‌ها و افکار پی ببرند. برای مثال، کسی که می‌خواهد پیرامون مشروطیت در ایران به تحقیق بپردازد، طبیعی است که باید در درجه اول، به اسناد تاریخی همان دوره مراجعه

صورت مسئله؛ مشکلات

مرمت‌کاری

سرزدیدی نیست که

کتابخانه‌ها و مراکز اسناد به دلیل حجم روزافزون کتاب، نیازمند سیستمی مطمئن برای حفاظت و نگهداری آن می‌باشند، که ممکن است در برابر خسارات احتمالی و شرایط ناشی از اثرات باران، آتش، گرم‌کتاب، بید و از این قبیل و یا بی‌مبالاتی کتابداران و مراجعان در خطر ثانویه قرار گیرند. اینگونه خسارات به مجموعه‌های نفیس کتابخانه (نسخه‌های خطی، چاپ سنگی و...) به دلیل قدمت و کهنگی آنها، سریعتر از مجموعه‌های چاپی، ممکن است اثر بگذارد.

عموماً در کتابخانه‌ها

کوششی برای حفاظت و نگهداری انجام نمی‌گیرد؛ زیرا معمولاً یا بودجه‌ای برای این کار در نظر گرفته نشده است و یا این بودجه آنقدر ناچیز بوده که صرفاً در خدمت تعمیر نگاه داشتن کتابخانه مصرف می‌شود. حال آنکه نگهداری

کند تا بتواند حال و هوای آن دوران را لمس نماید. کتابخانه مجلس از این لحاظ بسیار غنی می‌باشد و همواره در خدمت مراجعان بوده است.

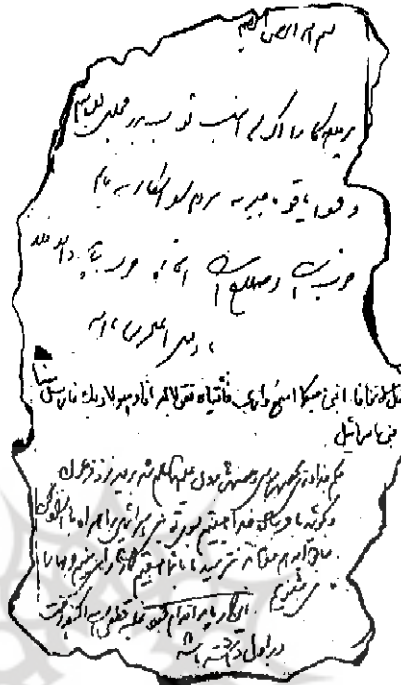
از زمانی که کتابخانه شماره یک مجلس در سال ۱۳۰۴ رسماً تأسیس شد، بتدریج اسناد و مدارک وارد کتابخانه می‌شد و در بخش اسناد آن نگاه‌داری می‌گردید. نحوه ورود اسناد به این صورت بود که این مجموعه اسناد یا از طرف اشخاص به کتابخانه اهداء می‌شد و یا خریداری می‌گردید. برخی از اسناد هم در لابلائی کتابهای اهدایی یا خریداری شده وجود داشت. همچنین برخی از اسناد مربوط به مجلس می‌شد که برای نگاه‌داری به کتابخانه وارد می‌گشت. به هر حال، اکنون هزاران سند وجود دارد که مورد استفاده محققان و صاحب‌نظران می‌باشد.

و پاسداری از برخی کتابها با توجه به عواملی چون نوع کتابخانه، خدمات و نوع کتاب می‌تواند حفظ میراث ملی قلمداد شود. ولی متأسفانه امروزه به دلیل سرعت و تمایل به پیشرفت علوم و تکنولوژی در زمینه سیستم‌های بازایی اطلاعات، آموزش کتابداری تنها به نوع پیشرفتهای نوین تکنولوژیک منحصر شده است. در هیچیک از مدارس کتابداری دوره جامع روشن حفاظت و نگهداری کتاب، تدریس نمی‌شود. تنها عنده قلیلی به موضوع واقف بوده، آگاهی و تخصص‌های لازم در این زمینه را کسب می‌کنند. در هر حال، اگر منظور حفظ میراث علمی و فرهنگی باشد، این کمبود نیز باید مرتفع گردد. از دیدگاه بسیاری از کتابداران ایرانی، مفهوم حفاظت و نگهداری تنها در صحافی خلاصه می‌شود. اگر کار به این متوال

اسنادی که در کتابخانه مجلس نگاهداری می‌شود، به ۳ دسته تقسیم می‌گردد: یک دسته از آنها به اسناد درجه اول معروفند. اسناد درجه اول، اسنادی هستند که متن آنها را اوراق اسناد تشکیل می‌دهد. به عبارت دیگر، این نوع اسناد ورقه‌هایی هستند که هر کدام راجع به یک واقعت تاریخی سخن می‌گویند. اسناد درجه اول، خود دو نوع هستند. یا سند نسخه اصلی محسوب می‌شوند، (یعنی فرض کنید سندی وجود دارد که فلان پادشاه در عصری با دستخط خودش حکمی صادر کرده است و عین آن حکم در کتابخانه مجلس نگاهداری می‌شود) و یا نسخه «سواده» است، یعنی نسخه اصلی نیست و در مقابل نسخ اصلی از درجه اعتبار پایین‌تری برخوردار است. یا این حال، هم نسخه اصلی و هم نسخه سواد هر دو جزو اسناد مهم محسوب می‌شوند.

اسناد درجه دوم، به اسنادی گفته می‌شود که اصولاً به صورت یک کتاب و بیاض باشد. (بیاض، یعنی کتابهایی که از طول بسته می‌شود. به عبارت دیگر، عطف کتاب در عرض آن قرار دارد). این نوع اسناد گاهی هم به صورت همین کتابهای معمولی می‌باشد. برای مثال، مجموعه نامه‌های زمان شاه صفی یا نامه‌های زمان شاه عباس را از این طرف و آن طرف جمع نموده و به صورت کتاب نوشته یا چاپ کرده‌اند.

بگذرده، این ناآگاهی فاسدلیان
 متعددی استفاده از شیوه‌های
 مدرن حفاظت و نگهداری را
 به تأخیر خواهد انداخت،
 برخی از روش‌های گوناگون
 را که تا امروز مورد استفاده
 قرار گرفته‌اند، می‌توان به
 شرح زیر برشمرده: گرفتن
 خاک کتابها به کمک دست یا
 جاروی مخصوص، استفاده از
 سیستم‌های تهویه در
 کتابخانه‌ها، حفاظت در برابر
 آلودگی‌های جوی، مرمت و
 صحتی، از بین بردن
 حشرات موذی داخل کتاب و
 کتابخانه، از بین بردن قارچها،
 شستن کتاب، مبارزه با کپک
 زدگی، ایجاد سیستم‌های
 ایمنی و محفظ کتابها و اسناد
 در برابر آتش‌سوزی و سیل و
 از این قبیل. حال آنکه امروزه
 حفاظت و نگهداری اسناد و
 کتب موجود در کتابخانه بنا
 استفاده از روش نگهداری،
 توسط ماشین می‌باشد. یکی
 دیگر از روشهای حفظ و
 نگهداری کتاب در کتابخانه
 بجز طرق ذکر شده، نورمیم
 کاغذ کتابهای فرسوده و

موضوع سند:
 استخاره درباره نوب بستن مجلس است.

متن سند:

● بسم الله الرحمن الرحيم

پروندگان اگر من امشب نوب به در مجلس
 بفرستم و با قوه بجزیه مردم را اسكات نمايم،
 خوب است و صلاح است استخاره خوب
 بيايد والا فلا.

یا دلیل المتحرین یا ارحم الراحمین

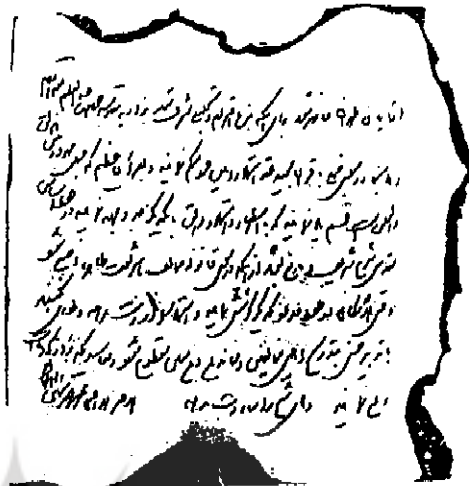
● «قل لا تخافوا انتی معکما اسمع واری فاتیاه
 فتولاه انارمولاریک فارسل معانی اسوایل
 حکم خداوندی به حضرت موسی و حضرت
 هارون علیهم السلام شد، بروید نزد فرعون و
 بگوئید ما فرستاده خدا هستیم بسوی تو،
 بنی اسرائیل را همراه ما آزاد کن.

سابق آیه هم می‌فرماید: نترسید ما با شما
 هستیم، کارها را می‌بینیم و حرفها را می‌شنویم.
 این کار باید اقدام شود، غلبه قطعی است،
 اگرچه زحمت در اول داشته باشد.

قدیمی و آثار خطی که در معرض نابودی قرار دارند، می‌باشد. امروزه اینگونه مرعشا از طریق سیستمهای کامپیوتری انجام می‌گیرد، که خلاصه‌ای از آن را می‌توان این چنین تشریح نمود:

وصالی (وصله زدن) کاغذ به وسیله کامپیوتر

وصالی کاغذ یکی از بزرگترین پیشرفتها، در امر نگهداری کاغذ در بیست سال اخیر می‌باشد. برخی از مسرمت کاران، این روش را انحصاراً برای پرتی‌موردن سوراخهای ایجاد شده است، به کار می‌گیرند. این محل قبلاً با دست و یا تهیه خمیر کاغذ و پرکردن قسمت‌های مورد نظر ضرورت می‌گرفت. ولی با پیشرفت علوم و تکنولوژی امروزه این کار به کمک ماشین انجام می‌شود. ماشین به دلیل دارا بودن مکانیزم یکسان و روش اتومکانیک (مکانیک خودکار) کارآیی

● آقایان طهران حاضر شوند برای اینکه به نوع احترام و تجلیل مشرف شوند به زاویه مقدسه حضرت عبدالعظیم علیه سلام و هماتجا در مجلس جمع با قرآن مجید عقد اتحاد بین محکم نمایند و به قرآن عظیم که جل بین الخالق و الخلق است قسم یاد نمایند که با استظهار و اتحاد موافق با یکدیگر جد و جهد نمایند در حفظ اساس مقدس شرع شریف و مانع بشوند از اینکه در مجلس قانونی مخالف با شریعت ظاهره وضع شود و حتی الامکان در حفظ حدود یکدیگر کوشش نمایند و اتحاد را از دست ندهند و طوری بکنند با تدبیر حسن به تدریج ابیادی مخالفین و معاندین دین بین مفلوح شود و مفاسدیک بروز کرده است رفع نمایند و آقای شیخ را معاودت بدهند.

20. Computerized Leafcasting.

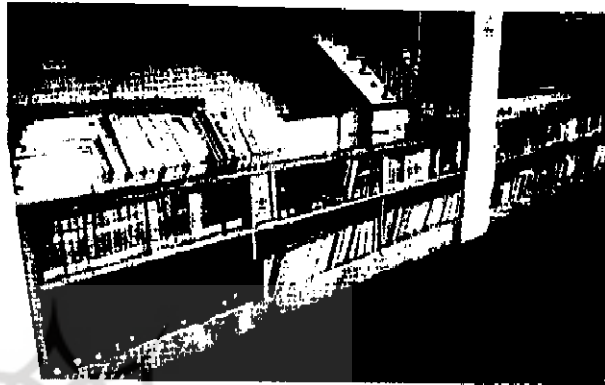
بیشتری دارد.

روش کار وصالی بدین صورت است که ابتدا آسیب وارده مسورد مطالعه قرار می‌گیرد (البته وصله کردن ارتباط مستقیم با نوع خاص آسیب و مسدود کردن مسدود نظر دارد). وصال باید از ضخامت کاغذ نسخه آسیب دیده، اندازه و مقدار و منحل آسیب اطلاع کافی کسب کند، سپس مقدار مواد اولیه تهیه کاغذ، اندازه، مقدار آب مورد مصرف و مکنده آب را محاسبه نماید. البته الزامی نیست که این محاسبه بسیار دقیق باشد، بلکه می‌تواند با تقریب انجام شود. وصالان کاغذ با داشتن اندکی تجربه و آشنایی با مواد اولیه تهیه کاغذ می‌دانند که در هر صورت چه نوع و کدام رنگ از کاغذ، چه مقدار آب و از چه نوع مکنده‌ای استفاده نمایند. مطمئناً از تجارب قبلی می‌توان در موارد مشابه استفاده کرد. کیفیت نسخه‌هایی که برای

اسناد درجه سوم، اسنادی هستند که در کتاب قرار دارند. در این مورد، کتاب خطی است و هر برگش یک سند محسوب می‌شود، زیرا در اطراف بسیاری از این کتابها نوشته‌های تاریخی وجود دارد. این موضوع، برای نسخه شناسی و فهرست نویسی بسیار مهم است. در گذشته یادداشتهایی که می‌خواستند بنویسند، به خاطر کمبود کاغذ یا به خاطر اینکه کتاب دیگری ننویسند، در حاشیه کتابها می‌نوشتند. این حواشی، موضوعاتی خارج از کتاب بوده و ربطی به موضوع کتاب ندارد. از این نمونه اسناد در کتابخانه مجلس زیاد است. برای مثال، کتابی در کتابخانه مجلس وجود دارد که به اواخر قرن هفتم و اوایل قرن هشتم مربوط می‌شود و رسایل «بابا افضل کاشی» و «خواجه نصیر طوسی» است. در این کتاب، دست نوشته‌ای وجود دارد که در هیچ سند تاریخی مثل آن یافت نمی‌شود. در این دست نوشته، عنوان می‌شود که خواجه نصیر طوسی از اولاد یکی از انصار بوده است و مادر خواجه نصیر که نامش لطیفه بود، مفتیه (یعنی فتوادهنده) بوده است. از این دست کتابها بسیار می‌توان یاد کرد از جمله کتاب فقهی است که در آن دو اجازه اجتهاد وجود دارد که از نظر متن اجازه اجتهاد و مضمونشان بسیار مهم هستند؛ زیرا یکی اجازه اجتهادی می‌باشد که مرحوم «صاحب جواهر» صادر کرده و دیگر اجازه اجتهادی است که «شیخ جعفر کاشف

بار اول وصالی می شدند، کاملاً مطلوب نبوده. و این عمل می بایست پس از یک بار مجدداً تکرار شود که این کار علاوه بر صرف هزینه ای گزاف موجب اتلاف وقت نیز می گردید. کنندی مراحل وصالی بشر را به فکر استفاده از ماشین در این زمینه انداخت. قبلاً برنامه ریز این نوع مرمتکاری اطلاعات لازم را وارد ماشین می کرد، سپس ماشین با یک بار برنامه ریزی دقیق می توانست در خدمت کلیه موارد مشابه قرار گیرد. به همین دلیل، تنها برای دور اول کار، محاسبات به ماشین داده منسی شد. از این رو، می بایست محاسبه وصال بسیار دقیق می بود؛ چون یک اشتباه در محاسبه، مستلزم کار مجدد ماشین می گردید. با توجه به موارد مذکور در فوق و صرف وقت و هزینه گزاف، بشر جهت انجام مراحل مرمتکاری به فکر تهیه و استفاده از دستگسسه های مدرن تری افتاد و تجارب کسب شده خود را بتدریج

الغطاء صادر نموده است.

از هر کدام از اسنادی که ذکرش رفته است، نمونه های دیدنی زیادی در کتابخانه مجلس وجود دارد. مانند استخاره محمد علی شاه برای به توپ بستن مجلس یا استعفای نامبرده و یا صدور فرمان محمد علی شاه برای تشکیل عدالتخانه اسلامی در سراسر بلاد اسلامی، که هر کدام از آنها شاید برای بسیاری از خوانندگان تازگی داشته باشد. علاوه بر اینها، می توان به اوراق و اسنادی اشاره کرد که مربوط می گردد به ناصرالدین شاه، مظفرالدین شاه و شاهان دیگر ایران، همچنین وقف نامه ها، اسناد مشروطیت، اسناد سیدجمال الدین، شیخ فضل الله نوری و... از میان مجموعه اسناد کتابخانه یک مجموعه نفیس از سیدجمال در کتابخانه وجود دارد که آن را آقای دکتر اصغر مهدوی (نوه امین القسرب) به

کامل تر نمود.

امروزه، محاسبات مربوط به مرمکناری توسط کامپیوترها انجام می شود و این کار را با ساده ترین زبان کامپیوتر، یعنی بیسیک، حتی در کامپیوترهای شخصی نیز صورت می پذیرد. از آنجا که کامپیوترها فرمانها و برنامه ریزی مخصوص به خدمت گرفته می شود، طبیعی است که اطلاعات نباید دقیق باشد تا نتیجه مطلوب به دست آید. اگر این طریق وصالی در خدمت کتابخانه ها قرار گیرد، ظرفیت کورتاهی می توان نسخه ها را از آسیب های احتمالی بعدی حفظ نمود و آثار آسیب دیده را نیز مرمت کرد. در این مرحله، نسخه برداری از نسخه های وصالی شده توسط چاپگر امکان پذیر می باشد.

4- Command

5- Copying

کتابخانه هدیه کرده است. این مجموعه، شامل یکسری کتاب چاپی و خطی سیدجمال و نامه های او به دیگران و یک سری وسایل شخصی است که برای دومین عزیمتش به تهران از او به یادگار مانده است. به هر حال، همه این اسناد، یادآور واقعه های مهم تاریخی هستند که اکنون در کتابخانه بزرگ مجلس نگه داری می شوند و در این دفتر فرصت آن نیست که همه اسناد مهم معرفی گردند. این کار را به فرصتهای بعدی واگذار می کنیم تا شاید با وقت و تأمل بیشتری بتوان آنها را معرفی نمود. اینک شایسته آن است به ذکر فعالیتها و خدماتی بپردازیم که کتابخانه مجلس در رابطه با این اسناد انجام داده یا خواهد داد.

از همان ابتدای تأسیس کتابخانه مجلس که اسناد هم وارد آن می شد، مسئولان، اسناد وارده را در محل مشخص نگاه داری می کردند و در حد امکانات به مراجعین سرویس می دادند. بتدریج مرکز اسناد در کتابخانه تشکیل داده شد که مسئولیت سازماندهی و نگاه داری و ارائه خدمات به این مرکز واگذار شد. با تشکیل مرکز اسناد، افراد شاغل در آن مرکز به کار فهرست نویسی و کدگذاری اسناد پرداختند و اسنادی که به یک موضوع مشخص مربوط می شد را در آلبومهایی قرار دادند. بتدریج که تعداد مراجعین زیاد شد و این احتمال می رفت که اسناد در اثر استفاده زیاد دچار

به کارگیری تکنولوژی سیستم‌های اطلاعاتی در آرشیو نسخه‌های ایرانی

شکل دادن آرشیو نسخه‌های خطی ایرانی در یک فرم مطلوب و قابل استفاده در زمانه فعلی امری مهم و در عین حال پیچیده و مشکل‌منی‌باشد. آرشیوهای ایرانی تنها منابع اطلاعاتی قابل دسترس و معتبر از فرهنگ، هنر، علوم و فنون طبقات اجتماعی و نیز نحوه حکمرانی در ادوار مختلف تاریخی ایران است. این منابع عظیم اطلاعاتی دارای ارزشی خاص، بسویژه نزد ملل اسلامی، است. بنابراین، ارزش و اعتبار آرشیو نسخه خطی ایرانی بسزیاچک پوشیده نیست. به همین دلیل، حفاظت و نگهداری آنان نیز امری خطیر و بسیار مهم است. از جمله اموری که در این مخازن باید انجام شود، عبارتست از:

- ذخیره مستندات ایران در گونه دیگری از رسانه‌ها و تهیه یک سیستم بازبازی

صدمه شوند، دستگاه میکرو فیلم تهیه شد. پس از آن، مرکز اسناد به تهیه میکرو فیلم از اسناد مهم و پرمراجعه پرداخت و از آن به بعد امکان ارائه فیلم‌ها به مراجعین فراهم شد. با همه این تفاسیل، اسناد کتابخانه مجلس هنوز به گونه‌ای سازماندهی نشده است که احتمال هرگونه آسیبی از بین رفته باشد و همچنین بتواند به تمام علاقمندان، سرویس کامل بدهد. برای این کار، تلاشهایی صورت گرفته است که انشاءالله تا چند وقت دیگر آثار مثبت آن را همگان مشاهده خواهند نمود. از جمله اینکه کتابخانه مجلس درصدد انتشار مجموعه اسناد تاریخی است تا محققان بتوانند براحتی به اسناد مورد نظرشان دسترسی پیدا کنند. در این مورد، مقدمات کار فراهم شده است و امید می‌رود تا پایان سال جاری یک جلد از مجموعه اسناد کتابخانه منتشر و در اختیار محققان قرار گیرد. از اقدامات دیگر کتابخانه، مکانیزه کردن بخش اسناد است. این جزو برنامه آتی کتابخانه می‌باشد و در این زمینه، توافقاتی به عمل آمده است. از جمله اینکه فضای نگاه‌داری اسناد تا چند ماه دیگر توسعه پیدا خواهد کرد و محل مخصوصی برای مراجعین در نظر گرفته خواهد شد. همچنین سفارشات برای دستگاههای لازم داده شده است که انشاءالله تا چند وقت دیگر در بخش مستقر می‌شود.

از زمانی که مرکز پژوهشهای مجلس متولی کتابخانه

کارآمد و سریع، جهت بهره‌گیری مخزن‌داران و نیز افرادی که به نوعی با این سیستم در ارتباط می‌باشند.

- باز شناخت اتوماتیک مستون ایرانی از طریق سیستم‌های کامپیوتری. در اینجا، روش‌های قابل استفاده، حل مشکلات موجود و چگونگی بهره‌برداری از تکنولوژی اطلاعاتی موجود معرفی می‌گردد.

۱- نسخه برداری و سیستم‌های بازیابی در جهت حفاظت و نگهداری آرشیو نسخه‌های خطی در مقابل صدمات بیشتر و نیز قرارداد آنها در یک فرم قابل استفاده، نسخه برداری از مستندات اصلی و همچنین سیستم بازیابی سریع آن مورد نیاز می‌باشد. در راه انجام این وظیفه مشکلات، موانع و

- 6- Retrieval expert System.
- 7- Automatic Recognition.
- 8- Copying & Retrieval Systems.

مجلس شده، این احساس پدیده آمده است که کتابخانه در حال تحول به سمت شیوه‌های نوین اطلاع‌رسانی است. هم اکنون، مرکز پژوهش در حال تدوین برنامه‌ای است که کتابخانه را از هر لحاظ پشتیبانی نموده، سطح ارائه خدمات آن را به حد اعلا ارتقا دهد.

کتابخانه و مرکز اسناد مجلس تاکنون پاسخگوی مراجعین زیادی از داخل و خارج کشور بوده است و از این پس نیز نیازهای محققان را به طور سیستماتیک پاسخ خواهد گفت. هم اکنون، خدمات اطلاع‌رسانی بخش اسناد برای همگان مشهود است؛ البته شاید برخی از محققان هنوز اطلاعات کافی از امکانات مرکز اسناد کتابخانه مجلس نداشته باشند. در این رابطه کتابچه‌ای در دست تهیه است تا انشاءالله در آینده نزدیک، محققان راحت‌تر بتوانند به نیازهای اطلاعاتی خود دست پیدا کنند.

در این شماره «نشریه مجلس و پژوهش» سعی شده معرفی مختصری از مرکز اسناد کتابخانه مجلس انجام گیرد تا خوانندگان آشنایی مختصری با آن پیدا کنند و معرفی مفصل این بخش را به شماره‌های بعدی واگذار می‌نماییم. در این جا، لازم است دو مورد مجموعه‌های نفیسی که طی سالهای پس از انقلاب به کتابخانه مجلس اهدا شده را معرفی کنیم.

قاضي شرف الدين محمد بن عبد الله الخفني المالكي (رحمته الله تعالى) صاحب
 الصلوة والسلام بخوارسان آمد و متولي قضا طوس
 فرزندان داشت فرزندان با فرزندان فرزندان
 او صد و چهار بودند: عفيفه لطيفه
 نازبانويه جده قضا طوس شمس نوزدي جده
 جده جواد البربر طوسي كاشانان جده محمد بن محمد طوسي
 صاحب واسطه فرزندان اين همه خواهر هم او شده است
 و رسيدت زبده ذم قاضي شرف الدين محمد بن الخفني
 بن زكروند است
 و حديث شرح خط العاصم بن الجعد العلامة خوارزمي قاضي الجعد
 الجعدي عمال البربر محمد الطوسي
 ذكر في القدر روح الطير
 في تاريخ ربيع الاخر سنة تسعين و سبعمائة بخط الشيخ الضيف
 علي اللطيف بن محمد بن عبد اللطيف
 ابن اسعد بن محمد بن عبد الجبار طوسي
 لعلي بن زكريا عوانته
 كوكب

موضوع سند:
 شرح نسب خواجه نصير الدين طوسي (که در
 تواریخ نیامده) است که در یکجا بیاض خطی
 اواخر قرن هفتم یا اوایل قرن هشتم به دست
 آمده است و حاکی از آن است که شجره
 خواجه نصیر طوسی به قاضی شرف الدین که
 از مصاحبان حضرت (ع) می باشد،
 می رسد.

متن سند:
 ● قاضی شرف الدین احمد بن عبد الله
 الخفني المالكي در صحبت علی موسی الرضا
 (علیه الصلوة والسلام) بخوارسان آمد و
 متولي قضا طوس شد، فرزندان داشت از
 فرزندان یا فرزندان او سه دختر
 بودند:

- ۱ - عفيفه، جده قضا طوس كاشان است؛
  - ۲ - لطيفه، متيه بودی، جده خواجه سعيد نصير الدين طوسي قدس الله روحه؛
  - ۳ - نازبانويه، جده عماد الدين طوسي، صاحب واسطه و وسيله است نزيل قم
 شوهان اين هر سه خواهر هم از نسل ذكور قاضي شرف الدين احمد بن قاضي
 السيد العلامة عماد الدين محمد طوسي قدس الله روحه العزيز
 تحريراً في تاسعه عشر ربيع الاخر سنة تسعين و سبعمائة بخط السيد الضيف
 المحتاج الي رحمت الله اللطيف.
- عبد اللطيف بن احمد بن عبد اللطيف بن اسعد بن محمد بن عبد الجبار طوسي
 احسن الله تعالى عواقبه بحق الحق

محدودیت‌های فراوانی قرار دارد:

الف: حجم عظیم مستندات، لزوم استفاده از حافظه‌ای کارآمد و سریع با کیفیت خوب را ایجاب می‌نماید. این مشکل را شاید بتوان با استفاده از پونیده‌ها^۹ از میان برداشت. همانطور که می‌دانیم پونیده تصویر را رقمی می‌کند و سپس آن را برحسب نیاز به یک پرونده کامپیوتری منتقل می‌سازد تا در موقع لزوم بازیابی گردد. پونیده‌ها نسخه برداری از محتوای یک کاغذ به قطع A4 را در کمتر از یک ثانیه انجام می‌دهند. یک محاسبه ساده سزاتگشی نشان می‌دهد که با به کارگیری ۱۰ پونیده که به صورت موازی به یک سیستم کامپیوتری اتصال داشته باشند، تمام آرشیو نسخه‌ای خطی ایرانی، ظرف مدت یک سال در یک رسانه کامپیوتری^{۱۰} نسخه برداری می‌گردد.

9- Scanners.
10- Computer Media.

لازم به ذکر است که به تازگی یک مجموعه نفیس به کتابخانه مجلس شورای اسلامی اهدا شده و آن کتابخانه معظم بیت «آیت‌الله معزی دزفولی» است. این بیت که در چند نسل، علما و شخصیت‌های معروفی در شهر دزفول داشته، منسوب است به شیخ معزالدین، قاضی القضاات ایران، در دوران صفویه، آخرین فرد از آن خاندان که سالها در قم تحصیل می‌کرده، این کتابخانه در اختیار مرحوم آیت‌الله شیخ محمدکاظم معزی بوده و اینک خانواده ایشان این رابه کتابخانه مجلس شورای اسلامی اهدا کرده است. همانگونه که اشاره شد مجموعه کتابخانه شخصی آیت‌الله معزی چاپی و خطی است و در این مجموعه از آثار بی نظیر زیر می‌توان نام برد:

- ۱- شرح منهاج در اصول فقه (قرن هشتم) تألیف ابن العبری
- ۲- حاشیه اشارات ابن سینا و محاکمات از آقا حسین خوانساری، نسخه کامل
- ۳- شوارع الهدایه، شرح بر کفایه سبزواری، نسخه نادر
- ۴- محی القلوب، در معارف، نسخه نادر فارسی
- ۵- مجموعه چند رساله از جمله رساله‌ای فارسی از سید ابوالحسن خوشمزه اصفهانی

از بین راه حل‌های دیگر (از قبیل میکرو فیلم‌ها یا ماشین‌های نسخه برداری و غیره...) بهترین وسیله ضبط مستندات استفاده از دیسک‌های نوری^{۱۱} به کمک کامپیوتر می‌باشد. تکنولوژی نوین دیسک‌های نوری قادر به ضبط و ذخیره ۲/۵ هزار میلیارد حرف (گیگابایت) در یک دیسک ۱۲ اینچی می‌باشد. در یکی از این نوع دیسکها، می‌توان ۵۰ هزار صفحه از نسخه‌ها را ذخیره نمود.

ب: برخی از مستندات پسااثر گذشت ایام کاملاً قدیمی، فرسوده و آسیب دیده شده‌اند. بهمان اندازه که در این مورد مراقبت ویژه از نسخه‌های اصلی امری حساس می‌باشد، نیاز استفاده از برخی وسایل حرث‌نمایی رفقی^{۱۲} برای به وجود آوردن نسخه‌های تمیزتر نیز کاملاً مشهود است.

شیوه‌های موجود در

- ۶- تعدادی از تألیفات شیخ هادی تهرانی، محقق معروف در اصول و فقه
- ۷- التحفه السنیه فی شرح النجه المحسنیه از سید عبدالله جزائری
- ۸- شرح مقدمه کشف القفا در اصول فقه، تألیف شیخ حسن صاحب از انوار الفقاهه که از بزرگان فقهاست. این کتاب نادرالوجود است
- ۹- ایضاح الفوائد از فخرالمحققین (خط قرن ۸)
- ۱۰- حل مسائل النجوم (فارسی) تألیف قطب‌الدین بن عبدالحی حسینی لاری
- ۱۱- کتاب الترجیحات الفقهیه و الکشف عن وجه الاحتیاط فی جمله من الفروع الخفیه در یکی از ابواب و موضوعات مشکل و بحث انگیز فقه بوده و تألیف شیخ محمدرضا، یکی از اجداد خاندان معزی است که عالمی برجسته بوده است و نام او در تاریخ ایران ثبت شده است. ضمناً، این نسخه نیز از نوادر است
- ۱۲- انجیل فارسی که به وسیله هانری مارتین از یونانی به فارسی برگردانده شده و در ۱۸۱۵ به چاپ رسیده است. این کتاب، تملک شیخ محمدطاهر، جد خاندان معزی، را در پشت دارد
- ۱۳- تحفه الحرمین، سفرنامه معصوم علی شاه، نائب الصدر، به مکه از راه پاکو

11- Optical Disks.
12- Digital Enhancement.

جهت ترمیم نسخه‌های اصلی تا اندازه‌ای موفق بوده‌اند. حال آنکه تکنولوژی نرم‌افزارهای کامپیوتری فعلی، این امکان را در اختیار می‌گذارد که نسخه‌ها را قدری بزرگتر و در نتیجه، آنها را در شکل کاملتری قرار داد. نسخه‌های بزرگ شده از کمیت و کیفیت بهتری، چه از نظر شکل ظاهری و چه رنگ، برخوردار می‌باشند و می‌توان آنها را بروی کاغذهایی با کیفیت بهتر نسخه برداری کرد.

با استفاده از فنون هنجارسازی می‌توان حروف خیلی کوچک و یا خیلی بزرگ را به شکلی استاندارد قرار داد. خطوط کج و معوج را بصورت خطوط مستقیم درآورد. حروف را برحسب نیاز کشیده و یا به هم نزدیک ساخت. خراشیدگی و خط خوردگی و لکه‌های ایجاد شده را منحو کرد. طبیعی است کلیه روشهای مذکور قادر به تهیه نسخه‌هایی با کیفیت برتر و مطلوبتر

البته، مجموعه‌های دیگری طی سالهای پس از انقلاب به کتابخانه وارد شده است که به طور خلاصه در مورد هر یک توضیح می‌دهیم:

- ۱- کتابخانه دکتر محتشم نوری، نماینده مجلس شورای ملی
- ۲- کتابخانه تیمسار غلامحسین سرود که حدود پنج هزار کتاب بزرگ فارسی و فرانسه و ۵۰ جلد کتاب خطی است
- ۳- کتابخانه دکتر کشاورز که حدود ۱۵۰۰ جلد کتاب روسی در تاریخ و ادب و سیاست
- ۴- کتابخانه علی اکبر پروانه، از قضات دادگستری، که حدود هشت هزار جلد (حدود سه هزار جلد آن انگلیسی، ۵۰ جلد خطی و بقیه کتابهای چاپی عربی و فارسی است) که نیمی از این کتابها توسط آقای پروانه در زمان حیات اهدا شده است و بقیه را خانواده ایشان برطبق وصیت آن مرحوم در اختیار کتابخانه قرار داده‌اند.

از مستندات می‌باشند که
براحتی قابل خواندن و حتی
مقایسه با نسخه اصلی
هستند.

ج: تهیه یک سیستم طبقه
بندی و بازیابی، مستلزم
اتخاذ روش کنترل خیلی
سریع از کل آرشیو است. به
نظر می‌رسد مورد اخیر بسیار
اساسی است؛ زیرا در زمینه
گذشت و برداشت نسخه‌های
اصلی و خواندن آنها مطرح
می‌باشد. خواندن متون به
نوبه خود به خاطر سبک
نگارش غیر معمول و استفاده
از لغات ثقیل و نامتعارف
بسیار مشکل است.
در این مورد، ضروری
است که نمایه‌ها و رده‌هایی
جهت نسخه‌ها تهیه و طراحی
گردد. بنابراین، کل مخازن
می‌باید توسط کارشناسان فن
بررسی و طبقه‌بندی شود.
زمانی که مستندات در حال
پس‌ریش و یا بزرگ‌نمایی
هستند، بسیاری از نسخه‌های
ناخوانا سریعتر خوانده
می‌شود. بعلاوه، لازم به ذکر
است که استفاده از برخی

نرم افزارهای سیستم خبره^{۱۳} می تواند در پیشبرد اهداف زیر در این زمینه مؤثر باشند:

- کمک به خواننده برای خواندن لغات نامانوس و یا مشابه.

- مقایسه مستندات با برخی نسخه های خوانده نشده.

- مرور نسخه ها، ظرف مدت چند دقیقه.

- پرهیز از نگارش نمایه های گوناگون و طبقه بندی واژه ها.

نتیجه

۱- سازمانی متشکل از دانشمندان، کارشناسان و نسخه شناسان که در جهت کامل کردن این مهم باید تأسیس گردد. این سازمان باید همکاری ملی، منطقه ای و بین المللی کارشناسان کامپیوتر و نسخه شناسان را مهیا سازد.

۲- جهت ادامه مطالعات در این مورد، تحقیق و شناخت تکنولوژی مربوطه امری ضروری است.

۳- این تکنولوژی باید توسط کارشناسان و نسخه شناسان در جهت قایق آمدن بر مشکلات که در راه به ثمر رسیدن این هدف قرار دارند و یادآورنده امکان مواجهه با آنها وجود دارد، بکار گرفته شود.

تکنولوژی موجود اطلاعات، ارزیابی در اختیار دارد که برای ذخیره، طبقه بندی و بازیابی نسخه های ارزیابی قابلیت های فراوانی در جهت بازشناسی متون فارسی داراست. به هر حال، بخاطر اهمیت معازن و مواد موجود در آنها، پذیرش نظامی دقیق و برنامه ریزی های کوتاه، میان، و بلندمدت در جهت تیل به هدف، ضروری است. امید می رود تا برقراری همبازی و همکاری کارشناسان، نسخه شناسان و مسئولان در جهت رفع مشکلات موجود، سرویس مؤثر و سریع در اختیار متقاضیان این گنجینه های باارزش فرهنگی گذاشته شود.

تسلیت

دکتر عبدالهادی حائری
استاد برجسته تاریخ در
گذشت. این ضایعه را به
برادر مکرم ایشان جناب
آقای عبدالحسین
حائری و به جامعه
محققین کشور تسلیت
گفته و برای آن مرحوم
صلوات درجوات و برای
بازماندگان محترم
سلامت و سعادت آرزو
می نماید.

مرکز پژوهشهای
مجلس شورای اسلامی